

**LIETUVOS RESPUBLIKOS
RYŠIŲ REGULIAVIMO TARNYBA**

**PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGŲ RINKOS 2017 METŲ
APŽVALGA**

2018-05-31 Nr. ND-8

Vilnius

Santrumpos

ADIC	– Asmens dokumentų išrašymo centras prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos
EAEOPUPĮ įstatymas	– Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatymas
EK	– Europos Komisija
GRT	– Gyventojų registro tarnyba
IVPK prie SM	– Informacinės visuomenės plėtros komitetas prie Lietuvos Respublikos Susisiekimo ministerijos
Patikimas sąrašas	– sąrašas, kuriame pateikiama informacija apie Lietuvoje įsisteigusių kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų teikiamas kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas (<i>angl.</i> Trusted List)
proc.	– procentai
RRT	– Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba
SODRA	– Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
UAB SSC	– UAB „Skaitmeninio sertifikavimo centras“
VIISP	– Valstybės informacinių išteklių sąveikumo platforma
VĮ RC	– VĮ Registrų centras
VMI	– Valstybinė mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos

Apžvalgą parengė Lietuvos Respublikos ryšių reguliavimo tarnyba.

Apžvalga prieinama PDF formatu RRT interneto svetainėse www.rrt.lt ir www.elektroninisparasas.lt.

Leidžiama perspausdinti švietimo ir nekomerciniais tikslais, jei nurodomas šaltinis.

TURINYS

SANTRAUKA.....	4
PATIKIMUMO UTŽIKRINIMO PASLAUGOS IR PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIEŽIŪRA	7
Patikimumo užtikrinimo paslaugos	7
Patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų priežiūra	7
KVALIFIKUOTŲ PATIKIMUMO UTŽIKRINIMO PASLAUGŲ RINKOS POKYČIAI	8
KVALIFIKUOTŲ PATIKIMUMO UTŽIKRINIMO PASLAUGŲ NAUDOJIMAS	10
Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas (informacinės sistemos)	11
Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas (gyventojų apklausa)	15
IŠVADOS.....	19

SANTRAUKA

PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGOS IR PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIEŽIŪRA

Patikimumo užtikrinimo paslaugos

2016 m. liepos 1 d. Lietuvoje buvo pradėtas taikyti eIDAS reglamentas. Juo buvo išplėsta reglamentuojamų ir prižiūrimų paslaugų apimtis (reglamentuojamos elektroninio parašo, elektroninio spaudo ir interneto svetainių tapatumo nustatymo sertifikatų kūrimo, elektroninių laiko žymų kūrimo, elektroninio parašo ir elektroninio spaudo galiojimo patvirtinimo, elektroninio parašo ir elektroninio spaudo ilgalaiškės apsaugos bei elektroninio registruoto pristatymo paslaugos (visos kartu, vadovaujantis eIDAS reglamento 3 straipsnio 16 dalimi, vadinamos patikimumo užtikrinimo paslaugomis).

Patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų priežiūra

Igyvendinant eIDAS reglamento nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. vasario 18 d. nutarimu Nr. 144 „Dėl patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros įstaigos ir įstaigos, atsakingos už nacionalinio patikimo sąrašo sudarymą, tvarkymą ir skelbimą, paskyrimo“ RRT buvo paskirta patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros įstaiga ir įstaiga, atsakinga už patikimo sąrašo sudarymą, tvarkymą ir skelbimą. Pagrindinės RRT funkcijos šioje srityje: Lietuvos Respublikoje įsisteigusių patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų veiklos priežiūra, patikimo sąrašo sudarymas, tvarkymas ir skelbimas, konsultacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų klausimais teikimas, dalyvavimas įvairiose Lietuvos ir tarptautinėse organizacijose bei darbo grupėse patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros klausimais.

RRT, kaip šios srities priežiūros institucijos, paskirtis – užtikrinti, kad patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjai ir jų teikiamos paslaugos atitiktų reikalavimus, nustatytus eIDAS reglamente.

KVALIFIKUOTŲ PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGŲ RINKOS POKYČIAI

2017 m. kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas teikė ir buvo prižiūrimi šie Lietuvos Respublikoje įsisteigę paslaugų teikėjai:

- **Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų kūrimo** paslaugas teikė 3 teikėjai: ADIC, VĮ RC ir UAB SSC.
- **Kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo** paslaugas teikė 2 teikėjai: VĮ RC ir UAB „BalTstamp“.
- **Kvalifikuotų elektroninio spaudo sertifikatų kūrimo** paslaugas teikė 1 teikėjas: VĮ RC.

Žemiau (1 lentelėje) pateikiama informacija apie populiariausių patikimumo užtikrinimo paslaugų (kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų kūrimo) teikėjų sudarytų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus pokytį per pastaruosius trejus metus.

1 lentelė. Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus dinamika 2015 m. pab.–2017 m. pab.

Paslaugų teikėjai	Galiojančių kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius		
	2015 m. pab.	2016 m. pab.	2017 m. pab.
UAB SSC	28 508	<i>Subjektas duomenų nepateikė¹</i>	
VĮ RC	140 383	241 517	298 942
ADIC	792 454	683 218	645 185
Iš viso:	961 345	924 735	944 127

Šaltinis: RRT

Apibendrinus iš ADIC ir VĮ RC už 2017 metus gautus ir RRT turimus ankstesnių metų duomenis apie galiojančius kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, matyti, kad, palyginti su 2016 m., bendras šių sertifikatų skaičius 2017 m. pab. apytiksliai išaugo 2 proc. (2016 m. buvo sudaryti 924 735 galiojantys kvalifikuoti elektroninio parašo sertifikatai, o 2017 m. – 944 127²).

2017 m. Lietuvoje kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus galima buvo įsigyti ir kartu su SIM kortelėmis iš viešojo judriojo ryšio paslaugų teikėjų, kurie atliko tarpininkų funkcijas ir registravo asmenis VĮ RC sukurtiems kvalifikuotiems elektroninio parašo sertifikatams gauti. Žemiau (2 lentelėje) pateikiama informacija apie kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų, išduodamų kartu su SIM kortelėmis, skaičiaus dinamiką. Per 2017 metus tokių sertifikatų skaičius padidėjo net 31 proc., t. y. beveik trečdaliu.

2 lentelė. Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų, išduodamų kartu su SIM kortelėmis, skaičiaus dinamika 2015 m. pab. – 2017 m. pab.

	2015 m. pab.	2016 m. pab.	2017 m. pab.
SIM kortelės	113 783	191 061	249 857

Šaltinis: RRT

Taigi vis didesnė Lietuvos gyventojų dalis renkasi elektroninio parašo priemones savo mobiliajame įrenginyje.

Kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų naudojimas

Šioje apžvalgoje detaliam aptariamam tik kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas, kadangi kitos 8 kvalifikuotos patikimumo užtikrinimo paslaugos 2017 metais dar nebuvo plačiai naudojamos Lietuvoje. Taip pat pastebėtina, kad dėl techninių aspektų nėra galimybės nustatyti, kiek tiksliai asmenų naudoja turimus kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus ir duomenis apie naudojimą gauti galima tik vykdant apklausas (elektroninių paslaugų teikėjų ir gyventojų).

Elektroninis parašas **viešajame sektoriuje** daugiausia naudojamas elektroninėms paslaugoms teikti ir gauti: daugumoje didžiųjų elektroninių paslaugų sistemų tiek panaudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų, tiek pasirašytų elektroninių dokumentų skaičiai augo.

Elektroninis parašas **privačiajame sektoriuje** daugiausia naudojamas bankų elektroninių paslaugų sistemose operacijoms ir sutartims pasirašyti: panaudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius beveik visuose informaciją pateikusiųose bankuose augo (*detalesnė informacija*

¹ eIDAS reglamente kvalifikuotiems patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjams nėra nustatyta pareiga teikti šiuos duomenis priežiūros įstaigai. Šis reikalavimas nustatytas nacionaliniu lygiu Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatyme (įsigaliojo 2018 m. gegužės 9 d.).

² Kadangi vienas patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjas – UAB SSC – 2017 metų statistinių duomenų, skirtų viešai apžvalgai, RRT nepateikė, turima informacija už 2016 ir 2017 metus tik apie VĮ RC ir ADIC sudarytus galiojančius kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, todėl bendras Lietuvoje išduotų galiojančių kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius yra didesnis.

pateikiama skyriuje „Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas (informacinės sistemos)“).

Kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimas auga – 2014 m. vykdytos apklausos duomenimis, kvalifikuotu elektroniniu parašu tuo metu naudojosi 6 proc. apklaustų gyventojų, o 2017 m. e. parašą naudojančių gyventojų buvo jau **14** proc. Dažniausiai gyventojai naudojami mobiliu elektroniniu parašu (kas antras naudotojas – 52 proc.) bei asmens tapatybės kortelėje esančiu kvalifikuotu sertifikatu (43 proc.). Lustinę kortelę arba USB kriptografinį raktą 2017 metais pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu naudojo dešimtadalis besinaudojusiųjų (11 proc.) (*detalesnė informacija pateikiama skyriuje „Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas (gyventojų apklausa)“*).

Išvados

Pradėjus taikyti eIDAS reglamentą, buvo sudaryta galimybė teikti 9 tipų kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas. 2017 metais Lietuvos paslaugų teikėjai, pasinaudoję naujomis galimybėmis, teikė 3 tipų kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas: kvalifikuotų elektroninio parašo bei elektroninio spaudo sertifikatų kūrimo paslaugas ir elektroninių laiko žymų kūrimo paslaugas. Kitų tipų kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų 2017 metais Lietuvoje teikta nebuvo.

Nors, sprendžiant iš apklausų rezultatų, kvalifikuoto elektroninio parašo sertifikatų naudojimas Lietuvoje auga, tačiau vis dar daug Lietuvos gyventojų kvalifikuotu elektroniniu parašu nesinaudoja (82 proc. apklaustųjų) arba net apie jį visai nežino (35 proc. apklaustųjų). Pagrindinės dvi Lietuvos gyventojų įvardytos prielaidos, kurios paskatintų juos pradėti naudotis kvalifikuotu elektroniniu parašu (ar paskatintų jį naudoti dažniau, nei dabar), yra šios:

1. jei būtų daugiau informacijos apie tokio parašo naudą;
2. jei būtų daugiau informacijos apie elektroninio parašo patikimumą ir teisinę galią.

Taip pat tik nedidelė dalis Lietuvos gyventojų (29 proc.) žino, kad asmens tapatybės kortele, kurias pradėta išduoti 2009 metais, galima naudoti pasirašymui kvalifikuotu elektroniniu parašu. Asmenų, turinčių tokias asmens tapatybės korteles su galiojančiais kvalifikuotais elektroninio parašo sertifikatais, Lietuvoje yra daugiau nei 600 000.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą informaciją, manytina, kad, siekiant paskatinti Lietuvos gyventojus naudotis patikimumo užtikrinimo paslaugomis, pagrindinis dėmesys turėtų būti skirtas elektroninio parašo naudai ir patikimumo užtikrinimo viešinimui ir patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūrai. Taip pat tikslinga kuo plačiau viešinti galimybę elektroniniu parašu pasirašyti naudojantis valstybės išduodamomis priemonėmis – asmens tapatybės kortelėmis.

PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGOS IR PASLAUGŲ TEIKĖJŲ PRIEŽIŪRA

Patikimumo užtikrinimo paslaugos

2016 m. liepos 1 d. Lietuvoje, kaip ir visoje Europos Sąjungoje, pradėtas taikyti eIDAS reglamentas, kuris pakeitė elektroninio parašo teisinį reguliavimą ir kuriuo buvo išplėsta reglamentuojamų ir prižiūrimų paslaugų apimtis (reglamentuojamos elektroninio parašo, elektroninio spaudo ir interneto svetainių tapatumo nustatymo sertifikatų kūrimo, elektroninių laiko žymų kūrimo, elektroninio parašo ir elektroninio spaudo galiojimo patvirtinimo, elektroninio parašo ir elektroninio spaudo ilgalaikės apsaugos bei elektroninio registruoto pristatymo paslaugos (visos kartu, vadovaujantis eIDAS reglamento 3 straipsnio 16 dalimi, vadinamos patikimumo užtikrinimo paslaugomis).

Vienas iš svarbiausių 2017 m. teisėkūros darbų šios apžvalgos kontekste – EAEOPUP įstatymas, už kurio projekto rengimą atsakinga Lietuvos Respublikos susisiekimo ministerija, teikimas Vyriausybei. 2017 m. šiam projektui buvo pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybėje, 2018 m. sausio 13 d. šis projektas pateiktas Lietuvos Respublikos Seimui. 2018 m. balandžio 26 d. Lietuvos Respublikos Seimas šį projektą priėmė. EAEOPUP įstatymą reglamentuoja patikimumo užtikrinimo paslaugas ir jų priežiūrą tiek, kiek to nereglamentuoja eIDAS reglamentas. Priėmus EAEOPUP įstatymą, RRT turi priimti jame numatytus, RRT kompetencijai pavestus įgyvendinamuosius teisės aktus.

Patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų priežiūra

Įgyvendinant eIDAS reglamento nuostatas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. vasario 18 d. nutarimu Nr. 144 „Dėl patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros įstaigos ir įstaigos, atsakingos už nacionalinio patikimo sąrašo sudarymą, tvarkymą ir skelbimą, paskyrimo“ RRT buvo paskirta patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros įstaiga ir įstaiga, atsakinga už patikimo sąrašo sudarymą, tvarkymą ir skelbimą.

RRT, kaip ir nustatyta eIDAS reglamento 17 straipsnyje, prižiūri Lietuvoje įsisteigusius kvalifikuotus ir nekvalifikuotus patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjus, siekdama užtikrinti, kad patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjai ir jų teikiamos patikimumo užtikrinimo paslaugos atitiktų eIDAS reglamente nustatytus reikalavimus. RRT taip pat sudaro, tvarko ir skelbia patikimą sąrašą, teikia konsultacijas patikimumo užtikrinimo paslaugų klausimais, dalyvauja įvairiose darbo grupėse patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūros klausimais Lietuvoje ir užsienyje (tarptautinėse organizacijose).

Prisidėdama prie patikimumo užtikrinimo paslaugų naudojimo skatinimo, RRT administruoja tematinę interneto svetainę (<https://www.elektroninisparasas.lt>) ir nuotolinio mokymo sistemą (mokykis.elektroninisparasas.lt) (toliau – mokymo sistema). Mokymo sistemoje pradedantis naudotis ar jau besinaudojantis elektroniniu parašu asmenys gali rasti naudingą informaciją apie elektroninį parašą ir praktinius jo panaudojimo būdus, detalias instrukcijas, kaip pasirašyti elektroninį dokumentą su tam tikra programine priemone. Šioje sistemoje yra sudaryta galimybė atlikti testą, siekiant pasitikrinti įgytas žinias, ir dalyvauti nuotolinės mokymo sistemos diskusijose aktuales elektroninio parašo klausimais, gauti atsakymus iš RRT specialistų.

KVALIFIKUOTŲ PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGŲ RINKOS POKYČIAI

2017 m. liepos 1 d. baigėsi pereinamasis laikotarpis, nustatytas eIDAS reglamento 51 straipsnio 3 dalyje, numatančioje, kad „Kvalifikuotus sertifikatus pagal Direktyvą 1999/93/EB išduodantis sertifikavimo paslaugų teikėjas kuo greičiau, bet ne vėliau kaip 2017 m. liepos 1 d. priežiūros įstaigai pateikia atitikties įvertinimo ataskaitą. Kol nepateikiama tokia atitikties įvertinimo ataskaita ir priežiūros įstaiga baigia jos įvertinimą, tas sertifikavimo paslaugų teikėjas pagal šį reglamentą laikomas kvalifikuotu patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėju“, o to paties straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „Jei kvalifikuotus sertifikatus pagal Direktyvą 1999/93/EB išduodantis sertifikavimo paslaugų teikėjas per 3 dalyje nurodytą laikotarpį priežiūros įstaigai nepateikia atitikties įvertinimo ataskaitos, tas sertifikavimo paslaugų teikėjas pagal šį reglamentą nuo 2017 m. liepos 2 d. nelaikomas kvalifikuotu patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėju“. RRT atstovai vertino Lietuvoje įsisteigusių kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjų pateiktus dokumentus ir informaciją, ir dviejų paslaugų teikėjų – ADIC ir VĮ RC – kvalifikuotą statusą patvirtino. Dėl UAB SSC per 2017 m. sprendimas nebuvo priimtas.

Pagal eIDAS reglamento 21 straipsnio 1 dalį, kuria vadovaudamiesi patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjai, ketinantys pradėti teikti kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas, privalo priežiūros įstaigai pateikti pranešimą apie savo ketinimą kartu su atitikties vertinimo įstaigos parengta atitikties įvertinimo ataskaita, buvo gauti trys pranešimai:

- UAB „BalTstamp“ pranešimas dėl ketinamų teikti kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo paslaugų. Išnagrinėjus pateiktą informaciją bei patikslinus dokumentaciją pagal RRT pateiktas pastabas, pačiai UAB „BalTstamp“ ir jos ketintoms teikti paslaugoms suteiktas kvalifikuotas statusas.
- VĮ RC pranešimas dėl ketinamų teikti naujų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų sudarymo paslaugų, kvalifikuotų elektroninio spaudo sudarymo paslaugų ir kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo paslaugų. Išnagrinėjus pateiktą informaciją bei patikslinus dokumentaciją pagal RRT pateiktas pastabas, pačiai VĮ RC ir šios įmonės ketintoms teikti paslaugoms suteiktas kvalifikuotas statusas.
- UAB SSC pranešimas dėl kvalifikuotų elektroninio spaudo sertifikatų kūrimo, kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo, kvalifikuotų interneto svetainės tapatumo nustatymo sertifikatų kūrimo ir kvalifikuotų elektroninių parašų ir elektroninių spaudų galiojimo patvirtinimo paslaugų. Paslaugos teikėjui nepateikus priežiūros institucijos nurodytos informacijos apie šias paslaugas, joms kvalifikuotas statusas pagal 2017 m. pateiktą prašymą nebuvo suteiktas.

2017 m. pabaigoje kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas teikė ir buvo prižiūrimi keturi Lietuvos Respublikoje įsisteigę paslaugų teikėjai:

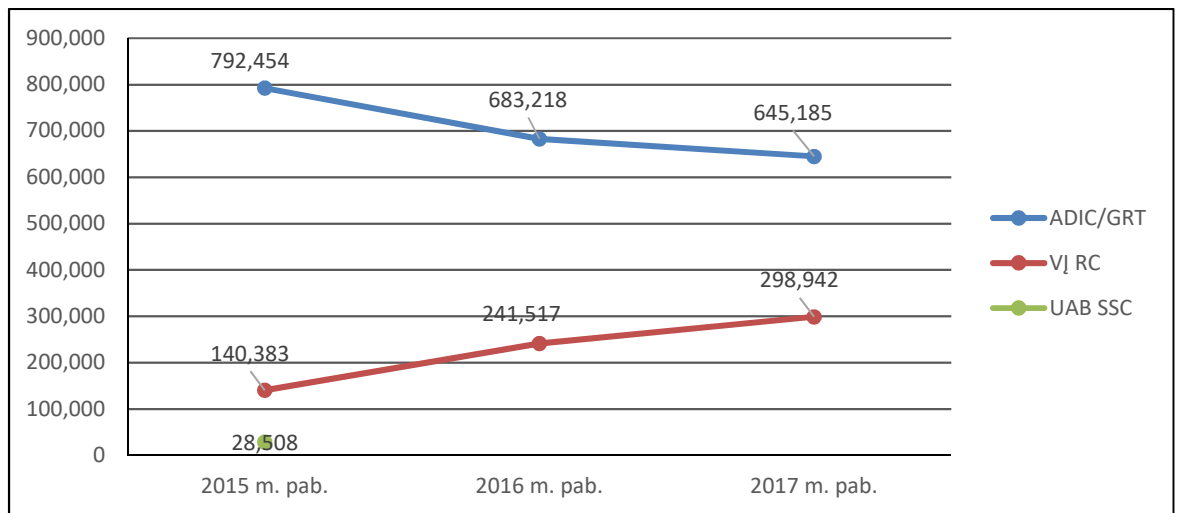
- **Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų kūrimo** paslaugas teikė 3 teikėjai: UAB SSC, VĮ RC ir ADIC.
- **Kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo** paslaugas teikė 2 teikėjai: VĮ RC ir UAB „BalTstamp“.
- **Kvalifikuotų elektroninio spaudo sertifikatų kūrimo** paslaugas teikė 1 teikėjas: VĮ RC.

Žemiau pateikiama informacija apie populiariausių patikimumo užtikrinimo paslaugų (kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų kūrimo) teikėjų sudarytų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus pokytį per pastaruosius trejus metus.

ADIC aptarnaujamas³ bendras galiojusių sertifikatų skaičius 2017 m. pab. buvo 645 185. Palyginimui, 2016 m. pab. buvo 683 218, 2015 m. pab. – 792 454 tuo metu galioję kvalifikuoti sertifikatai. ADIC sudaro kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, kurie įrašomi tik į asmens tapatybės korteles, valstybės tarnautojų pažymėjimus ir vidaus tarnybos sistemos pareigūnų pažymėjimus.

VĮ RC 2017 m. pab. buvo sudariusi 298 942 tuo metu galiojusius kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, palyginimui – 2016 m. pab. buvo sudariusi 241 517, 2015 m. pab. – 140 383.

UAB SSC 2017 m. pab. ir 2016 m. pab. duomenų RRT nepateikė, 2015 m. pab. buvo sudariusi 28 508 sertifikatus.

2 pav. Kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus augimo dinamika 2015 m. pab. – 2017 m. pab. pagal Lietuvos kvalifikuotus patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjus

Šaltinis: RRT

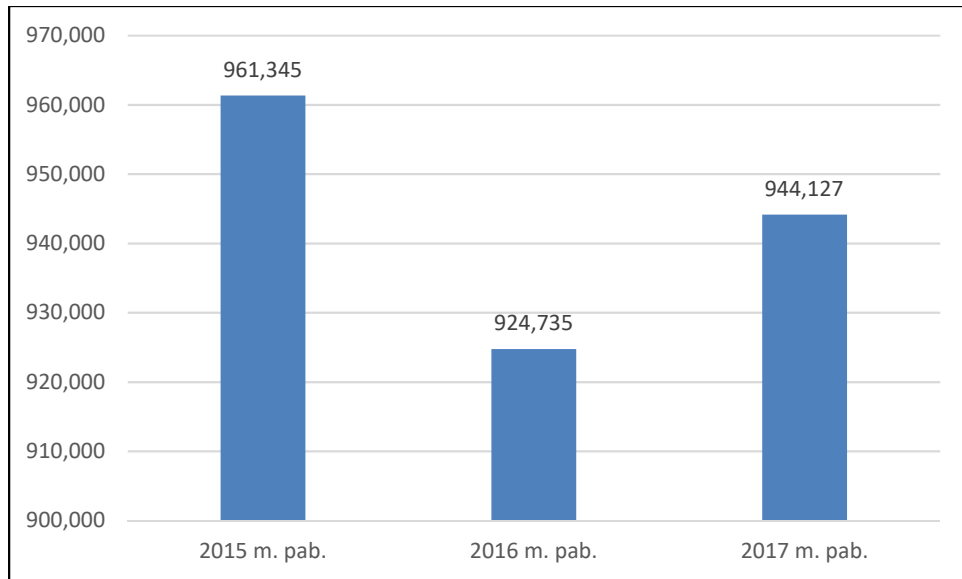
3 lentelė. Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus dinamika 2015 m. pab. – 2017 m. pab.

Paslaugų teikėjai	Galiojančių kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius		
	2015 m. pab.	2016 m. pab.	2017 m. pab.
UAB SSC	28 508	<i>Subjektas duomenų nepateikė⁴</i>	
VĮ RC	140 383	241 517	298 942
ADIC	792 454	683 218 ³	645 185 ³
Iš viso:	961 345	924 735	944 127

Šaltinis: RRT

³ ADIC 2015 m. gruodžio 31 d. kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų sudarymo paslaugas perėmė iš reorganizuotos GRT, tačiau 2016 m. pab. ir 2017 m. pab. vis dar buvo galiojančių GRT sudarytų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų.

⁴ eIDAS reglamente kvalifikuotiems patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjams nėra nustatyta pareiga teikti šiuos duomenis priežiūros įstaigai. Šis reikalavimas yra nustatytas nacionaliniu lygiu Lietuvos Respublikos elektroninės atpažinties ir elektroninių operacijų patikimumo užtikrinimo paslaugų įstatyme (įsigaliojo 2018 m. gegužės 9 d.).

3 pav. Bendro galiojančių kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus dinamika 2015 m. pab. – 2017 m. pab.

Šaltinis: RRT

Apibendrinus iš ADIC ir VĮ RC gautus duomenis už 2017 m. ir RRT turimus ankstesnių metų duomenis apie galiojančius kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, matyti, kad, palyginti su 2016 m., bendras Lietuvoje šių sertifikatų skaičius 2017 m. pab. apytiksliai **išaugo 2 proc.** (2016 m. buvo sudaryti 924 735 galiojantys kvalifikuoti elektroninio parašo sertifikatai, o 2017 m. – 944 127⁵). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad VĮ RC sudarytų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius augo, didelę įtaką tam turėjo asmenų susidomėjimas mobiliu parašu, o ADIC aptarnaujamų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius mažėjo, kadangi nustojusių galioti asmens tapatybės kortelėse esančių sertifikatų skaičius buvo didesnis už naujai sudarytų sertifikatų skaičių (3 lentelė, 2 pav.).

2017 m. sparčiausiai augo kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų, išduodamų kartu su SIM kortelėmis, skaičius. Per 2017 metus tokių sertifikatų skaičius padidėjo 31 proc., t. y. beveik trečdaliu (2016 m. pab. buvo 191 061, o 2017 m. pab. – 249 857) (4 lentelė). Taigi vis didesnė Lietuvos gyventojų dalis renkasi elektroninio parašo priemonės mobiliajame įrenginyje.

4 lentelė. Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų, išduodamų kartu su SIM kortelėmis, skaičiaus dinamika 2015 m. pab. – 2017 m. pab.

	2015 m. pab.	2016 m. pab.	2017 m. pab.
SIM kortelės	113 783	191 061	249 857

Šaltinis: RRT

KVALIFIKUOTŲ PATIKIMUMO UŽTIKRINIMO PASLAUGŲ NAUDOJIMAS

Šioje apžvalgoje detalai aptariamas tik kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų kūrimo paslaugas teikiančių paslaugų teikėjų sudarytų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas, kadangi kitos 8 kvalifikuotos patikimumo užtikrinimo paslaugos 2017 metais dar nebuvo plačiai naudojamos Lietuvoje. Taip pat pastebėtina, kad dėl techninių aspektų nėra galimybės

⁵ Kadangi vienas patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjas – UAB SSC – 2016 ir 2017 metų statistinių duomenų, skirtų viešai apžvalgai, RRT nepateikė, 2016 ir 2017 metais turima informacija tik apie VĮ RC ir ADIC sudarytus galiojančius kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, ir bendras Lietuvoje išduotų galiojančių sertifikatų skaičius yra didesnis.

nustatyti, kiek asmenų naudoja turimus kvalifikuotus elektroninio parašo sertifikatus, ir duomenis gauti galima tik atliekant apklausas (elektroninių paslaugų teikėjų ir gyventojų).

Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas: informacinės sistemos

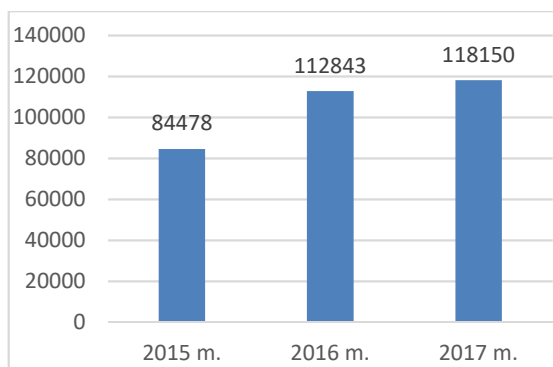
E. valdžios vartai

IVPK prie SM tvarko VIISP, kuri užtikrina, kad per Elektroninių valdžios vartų portalą (toliau – portalas) būtų galima užsakyti Lietuvos savivaldybių ir dalies valstybės institucijų teikiamas viešasias ir administracines elektrones paslaugas. IVPK prie SM pateiktais duomenimis, 2017 m. buvo **2159** VIISP suformuoti elektroninių paslaugų užsakymai, pasirašyti kvalifikuotu elektroniniu parašu. Palyginti su 2016 m., kuriais bendras užsakymų skaičius buvo 5101, užsakymų kiekis sumažėjo beveik 58 proc., ypač sumažėjo IVPK prie SM teikiamų elektroninių paslaugų užsakymų, pasirašytų kvalifikuotu elektroniniu parašu (nuo 3263 iki 505).

SODRA, VPT, RC ir VMI

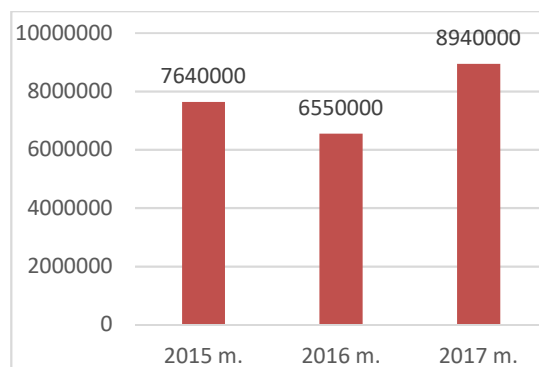
Siekdama įvertinti elektroninio parašo naudojimo pokyčius keturiose organizacijose, kurių elektroninių paslaugų sistemos yra plačiausiai naudojamos elektroninio parašo naudotojų, — SODRA, VĮ RC, VPT ir VMI – RRT, kaip ir ankstesniais metais, šių institucijų paprašė pateikti statistinę informaciją apie kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimą jų elektroninių paslaugų sistemose.

SODROS duomenimis, per 2015 m., 2016 m. ir 2017 m. jos elektroninių paslaugų sistemose panaudoti atitinkamai 84 478, 112 843 ir 118 150 unikalūs kvalifikuoti elektroninio parašo sertifikatai (5 pav.). Per nurodytuosius metus buvo pasirašyta atitinkamai 7,64 mln., 6,55 mln. ir 8,94 mln. elektroninių dokumentų (6 pav.)

5 pav. **SODRA elektroninių paslaugų sistemose naudotų kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.**

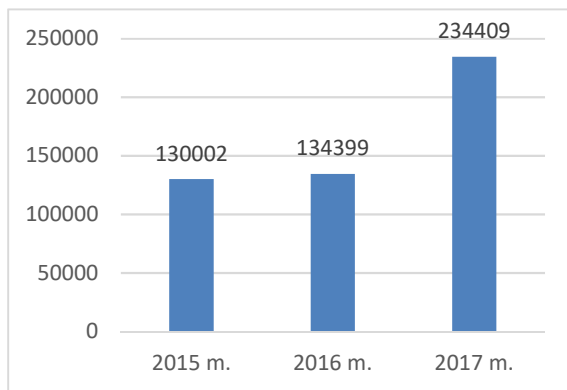
Šaltinis: SODRA

6 pav. **SODRA elektroninių paslaugų sistemose pasirašytų elektroninių dokumentų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.**

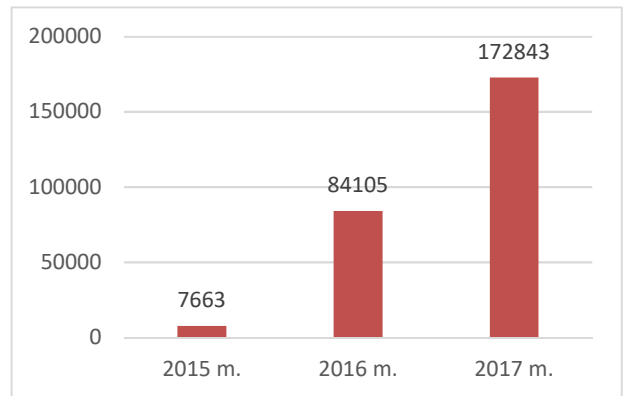
Šaltinis: SODRA

VPT nurodė, kad per 2015 m., 2016 m. ir 2017 m. elektroniniu parašu buvo pasirašyti atitinkamai 130 002, 134 399 ir 234 409 viešųjų pirkimų procedūrų metu pateikti pasiūlymai (7 pav.). 2015 m., 2016 m. ir 2017 m. VPT elektroninių paslaugų sistemose panaudoti atitinkamai 7 663, 84 105 ir 172 843 unikalūs kvalifikuoti elektroninio parašo sertifikatai (8 pav.).

7 pav. Pasiūlymų, viešųjų pirkimų procedūrų metu pasirašytų elektroniniu parašu, skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

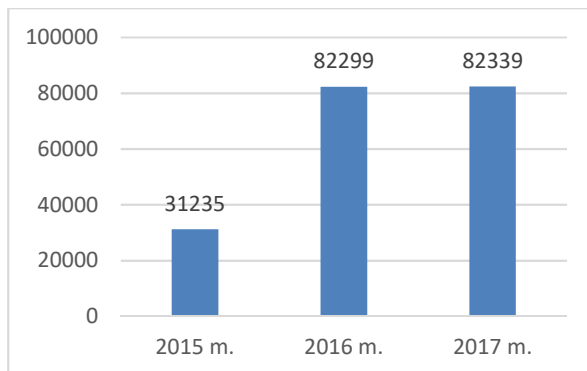
Šaltinis: VPT

8 pav. VPT elektroninių paslaugų sistemose panaudotų kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

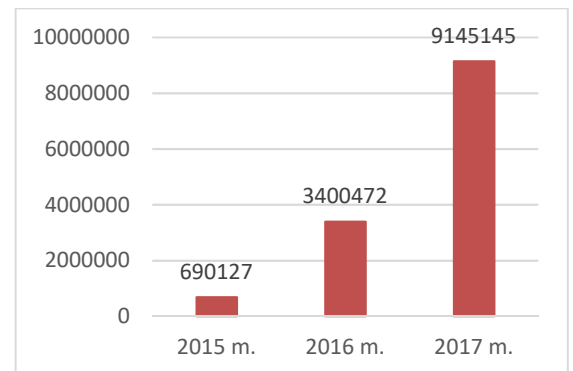
Šaltinis: VPT

VĮ RC pateiktais duomenimis, per 2015–2017 m. VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose dokumentams pasirašyti buvo panaudoti atitinkamai 31 235, 82 299 ir 82 339 unikalūs kvalifikuoti elektroninio parašo sertifikatai (9 pav.) ir buvo pasirašyti atitinkamai 690 127, 3 400 472 ir 9 145 145 elektroniniai dokumentai (10 pav.).

9 pav. VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose naudotų kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

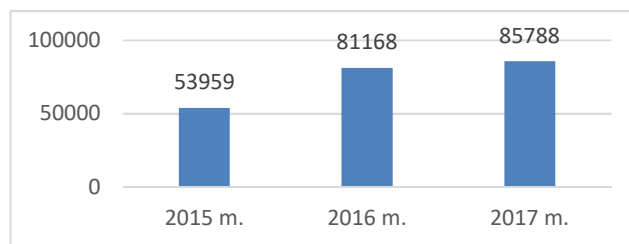
Šaltinis: VĮ RC

10 pav. VĮ RC elektroninių paslaugų sistemose pasirašytų elektroninių dokumentų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Šaltinis: VĮ RC

VMI duomenimis, jos informacinėse sistemose (EDS ir DODVS) per 2017 m. suformuoti ir elektroniniu parašu pasirašyti 85 788, 2016 m. – 81 168, 2015 m. – 53 959 elektroniniai dokumentai (11 pav.).

11 pav. VMI informacinėse sistemose elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių dokumentų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Šaltinis: VMI

Bankai

Privačiąjame sektoriuje didžiausią įtaką elektroninių paslaugų plėtrai turintys bankai jau ganėtinai seniai yra pritaikę savo elektroninių paslaugų sistemas elektroninio parašo naudotojams. AB DNB bankas, „Danske Bank A/S“ Lietuvos filialas, „Swedbank“, AB, AB SEB bankas, AB „Citadele“ bankas, AB Šiaulių bankas elektroninio parašo naudotojams leidžia prisijungti prie jų elektroninių paslaugų sistemų elektroninio parašo priemonėmis, o dalis šių bankų savo klientams yra sudarę galimybę elektroniniu parašu pasirašyti atliekamas operacijas, sutartis ir kitus svarbius dokumentus. Toks elektroninio parašo panaudojimas elektroninės bankininkystės sistemose padidina finansinių operacijų saugumą.

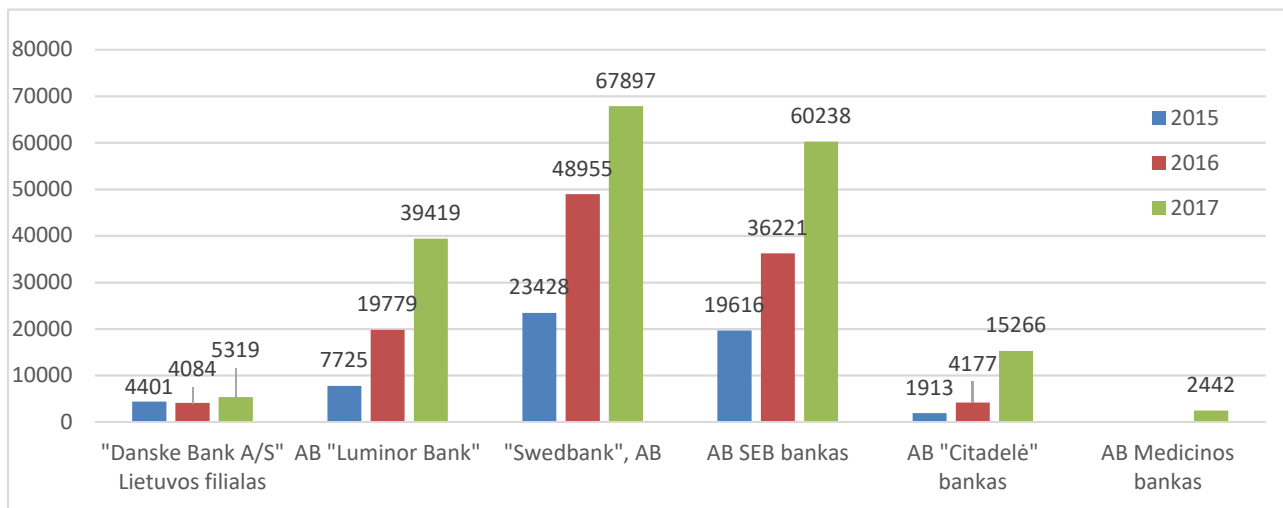
Norėdama įvertinti, kaip aktyviai elektroninis parašas naudojamas Lietuvoje veikiančių bankų elektroninių paslaugų sistemose, RRT, kaip ir ankstesniais metais, šių bankų paprašė pateikti informaciją apie jų elektroninių paslaugų sistemose naudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičių. Apibendrinti duomenys apie kai kurių bankų elektroninių paslaugų sistemose 2015–2017 m. naudotų kvalifikuotų sertifikatų skaičių pateikiami 5 lentelėje ir 12 pav.

5 lentelė. Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose naudotų kvalifikuotų sertifikatų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Banko pavadinimas	Naudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius 2015 m.	Naudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius 2016 m.	Naudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičius 2017 m.
„Danske Bank A/S“ Lietuvos filialas	4 401	4 084	5 319
AB „Luminor Bank“	7 725*	19 779*	39 419
„Swedbank“, AB	23 428	48 955	67 897
AB SEB bankas	19 616	36 221	60 238
AB „Citadele“ bankas	1 913	4 177	15 266
UAB Medicinos bankas	-	-	2 442

* AB „Luminor Bank“ atsirado 2017 m. AB DNB bankui susijungus su „Nordea“ banku. Lentelėje pateikti 2015 m ir 2016 m. AB DNB banko duomenys.

Šaltinis: Lietuvoje veikiantys bankai

12 pav. Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose naudotų kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Šaltinis: Lietuvoje veikiantys bankai

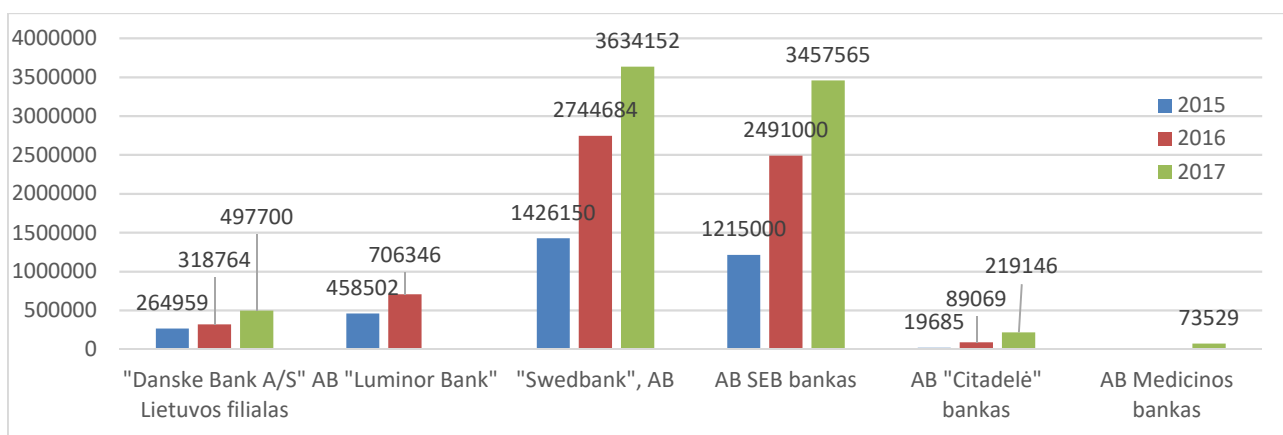
6 lentelėje ir 13 pav. pateikti duomenys apie kai kurių Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičiaus pokytį 2015–2017 m.

6 lentelė. Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Banko pavadinimas	Elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičius 2015 m.	Elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičius 2016 m.	Elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičius 2017 m.
„Danske Bank A/S“ Lietuvos filialas	264 959	318 764	497 700
AB „Luminor Bank“	458 502*	706 346*	<i>Subjektas duomenų nepateikė</i>
„Swedbank“, AB	1 426 150	2 744 684	3 634 152
AB SEB bankas	1 215 000	2 491 000	3 457 565
AB „Citadele“ bankas	19 865	89 069	219 146
AB Medicinos bankas	–	-	73 529

*AB „Luminor Bank“ atsirado 2017 m. AB DNB bankui susijungus su „Nordea“ banku. Lentelėje pateikti 2015 m. ir 2016 m. AB DNB banko duomenys

Šaltinis: Lietuvoje veikiantys bankai

13 pav. Lietuvos bankų elektroninių paslaugų sistemose elektroniniu parašu pasirašytų elektroninių operacijų skaičiaus dinamika 2015–2017 m.

Šaltinis: Lietuvoje veikiantys bankai

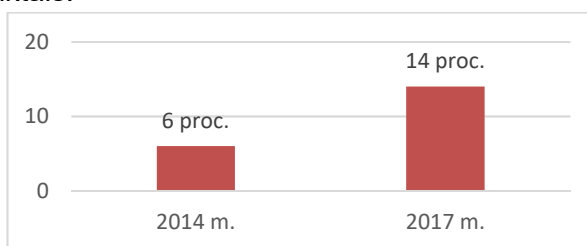
Kvalifikuotų elektroninių laiko žymų kūrimo ir kitos paslaugos

Plečiantis elektroninio parašo naudojimui, didėja ir elektroninių laiko žymų kūrimo, kaip vienos iš kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų, paklausa. Elektroninės laiko žymos palengvina elektroninio parašo galiojimo patikrinimą pasibaigus kvalifikuoto elektroninio parašo sertifikato galiojimui. 2017 m. ir Lietuvoje atsirado paslaugų teikėjų, teikiančių kvalifikuotas elektroninių laiko žymų kūrimo paslaugas – tai VĮ RC ir UAB „BalTstamp“, tačiau duomenų apie sudarytų laiko žymų skaičių šie paslaugų teikėjai neskelbia.

Taip pat VĮ RC įgijo teisę sudarinėti kvalifikuotus elektroninių spaudų sertifikatus, kai gavo kvalifikuoto patikimumo užtikrinimo paslaugų teikėjo, kuriančio kvalifikuotus elektroninio spaudos sertifikatus, statusą. Duomenų apie VĮ RC sukurtus kvalifikuotus elektroninio spaudos sertifikatus paslaugų teikėjai neskelbia.

Kvalifikuotų elektroninio parašo sertifikatų naudojimas (gyventojų apklausa)

Kaip parodė 2018 m. kovo pabaigoje RRT užsakymu įvykdyta apklausa⁶, septintadalis (14 proc.) suaugusių Lietuvos gyventojų 2017 metais naudojo kvalifikuotą elektroninį parašą. Pagal 2014 m. IVPK prie SM užsakytą Lietuvos gyventojų elektroninio parašo naudojimo tyrimą, realus kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimas tarp Lietuvos gyventojų 2014 m. buvo tik 6 proc. (14 pav.). Taigi per trejus metus kvalifikuoto elektroninio parašo naudojimas išaugo daugiau nei du kartus arba 8 procentiniais punktais.

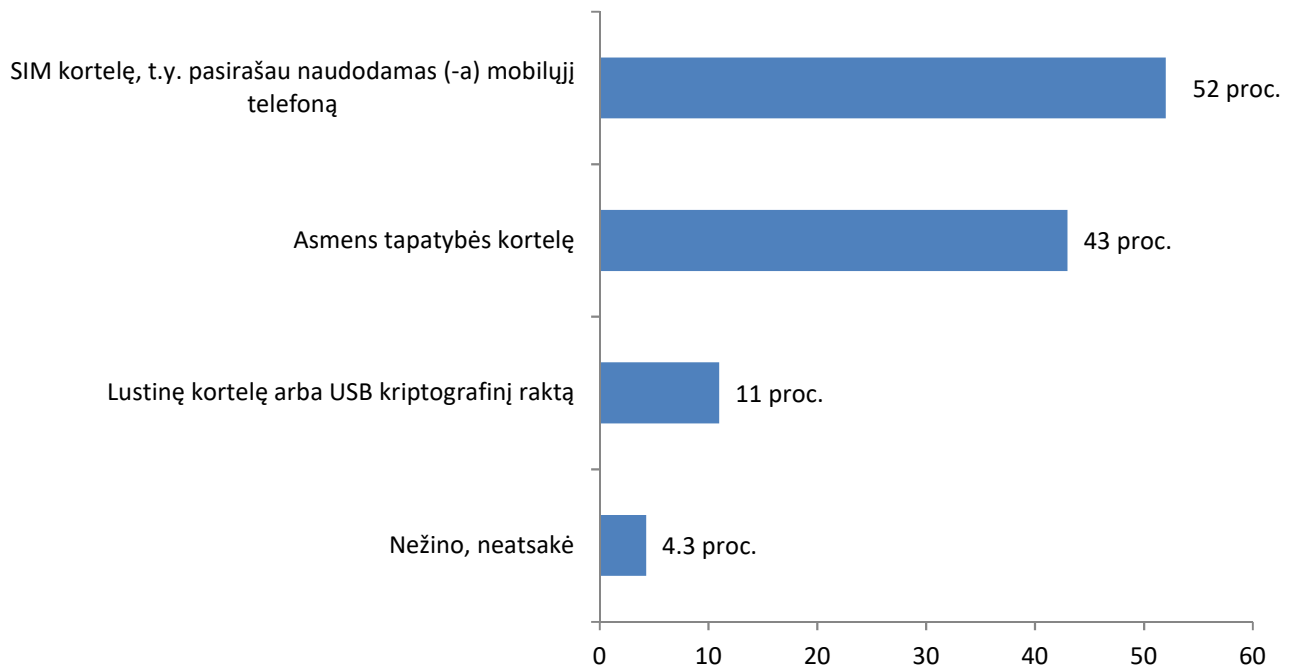
14 pav. Lietuvos gyventojų naudojimosi kvalifikuotu elektroniniu parašu skaičiaus (procentine išraiška) dinamika 2014 m. ir 2017 m.

Šaltinis: RRT

⁶ Apklausą atliko bendra Lietuvos ir Didžiosios Britanijos rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų kompanija „Baltijos tyrimai“. Apklausą vyko 2018 m. kovo 28 d. – balandžio 8 d. Apklausta 1000 Lietuvos gyventojų nuo 18 metų 112 atrankos taškų. Rezultatų paklaida neviršija 3,1 procento.

Kas dešimtas (11 proc.) Lietuvos gyventojas, kuris 2017 metais naudojo kvalifikuotą elektroninį parašą, jį naudojo kiekvieną dieną ar beveik kiekvieną dieną, trys iš dešimties (31 proc.) kvalifikuotą elektroninį parašą naudojo bent kartą per savaitę, keturi iš dešimties (38 proc.) naudojo bent kartą per mėnesį, o penktadalis apklaustųjų (20 proc.) tokį parašą naudojo tik kartą per metus.

Lietuvos gyventojai, kurie 2017 metais naudojo kvalifikuotą elektroninį parašą, pasirašymui dažniausiai naudojami SIM kortele (kas antras – 52 proc.) bei asmens tapatybės kortele (43 proc.). Lustinę kortelę arba USB kriptografinį raktą praėjusiais 2017 metais naudojo tik dešimtadalis apklaustųjų (11 proc.), o 4 proc. respondentų neatsakė į šį klausimą (15 pav.)

15 pav. Kokias kvalifikuoto elektroniniu parašo kūrimo priemones Lietuvos gyventojai naudojo 2017 m.

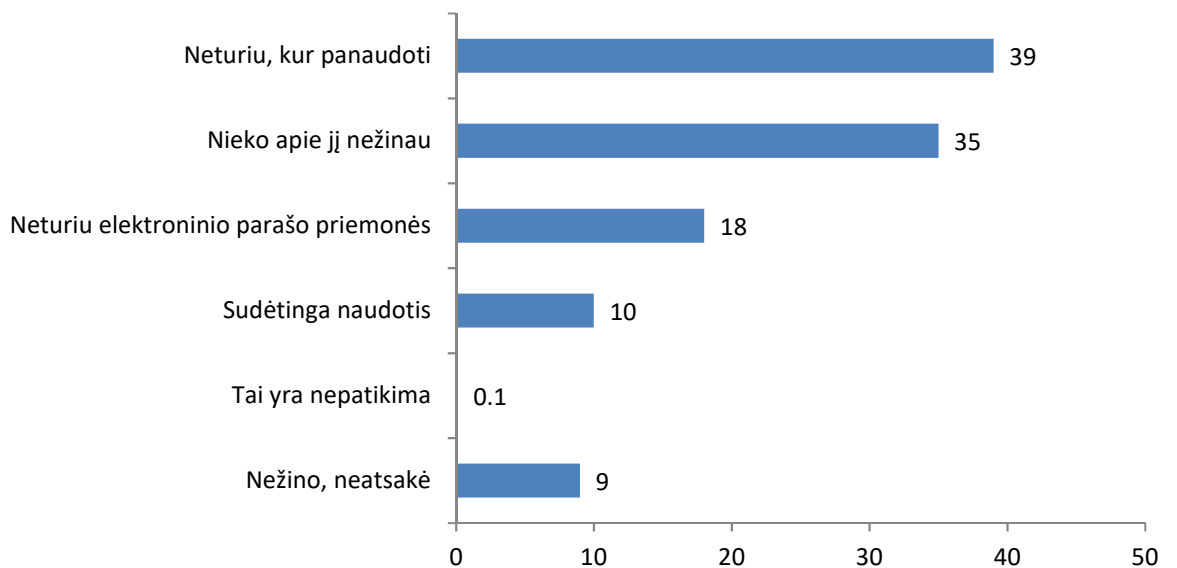
Šaltinis: RRT

Lietuvos gyventojai, kurie 2017 metais naudojo kvalifikuotą elektroninį parašą, daugiausia (57 proc.) jį naudojo asmeninių elektroninių dokumentų pasirašymui, kiek rečiau – darbinių elektroninių dokumentų pasirašymui (41 proc.). Kiti tikslai, kam buvo naudojamas elektroninis parašas: būtinos operacijos „SODRA“ ar kitose valstybinėse informacinėse sistemose (38 proc.) bei bankinėms transakcijoms pasirašyti elektroninės bankininkystės sistemose (35 proc.). Kaip parodė apklausa, mažiausiai kvalifikuotas elektroninis parašas praėjusiais metais buvo naudojamas tada, kai reikėdavo kreiptis į valstybės institucijas su prašymais ar skundais (15 proc. iš visų 2017 metais naudojusiu elektroninį parašą), 2 proc. respondentų neatsakė į šį klausimą (16 pav.).

16 pav. **Kokiems tikslam Lietuvos gyventojai naudojo kvalifikuotą elektroninį parašą 2017 m.**
Šaltinis: RRT

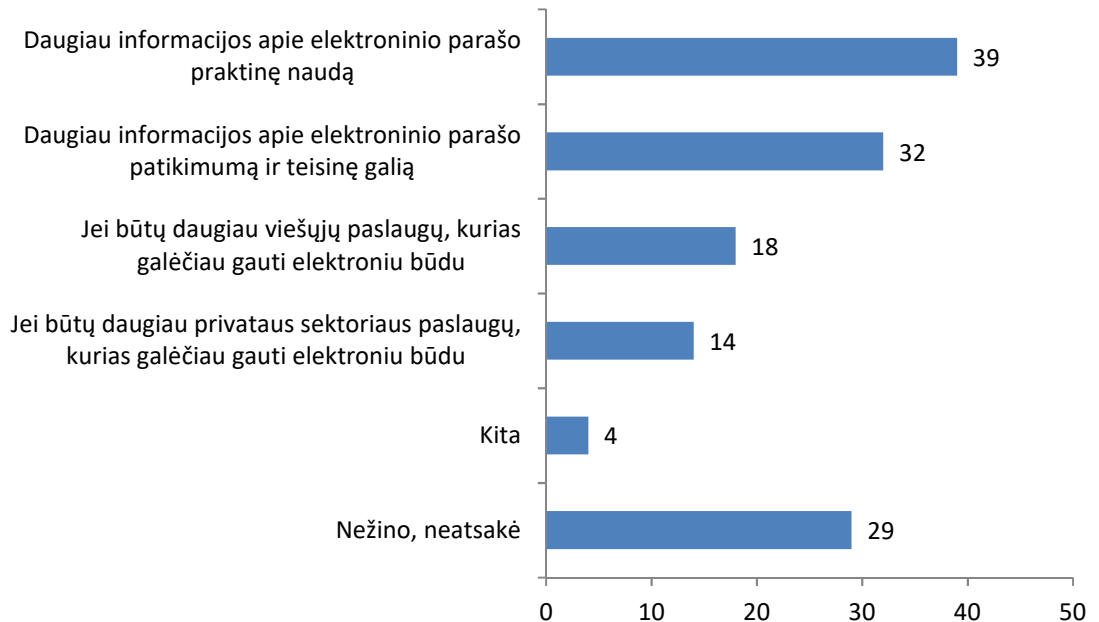
Lietuvos gyventojai, kurie 2017 metais nenaudojo kvalifikuoto elektroninio parašo, nurodė dvi svarbiausias tokio elgesio priežastis – neturi kur jį panaudoti (39 proc. iš visų, kas nenaudojo) bei tai, kad nieko nežino apie elektroninį parašą (35 proc.). Penktadalis (18 proc.) respondentų, praėjusiais metais nenaudojusių tokio parašo, nurodė, kad negalėjo naudotis, nes neturi tam skirtų priemonių, dešimtadalis (10 proc.) apklaustųjų mano, kad jiems tokiu parašu būtų per daug sudėtinga naudotis. 9 proc. respondentų, kurie nenaudojo elektroninio parašo, neturėjo nuomonės šiuo klausimu (17 pav.).

17 pav. **Priežastys, dėl kurių Lietuvos gyventojai 2017 m. nenaudojo kvalifikuoto elektroninio parašo.**

Šaltinis: RRT

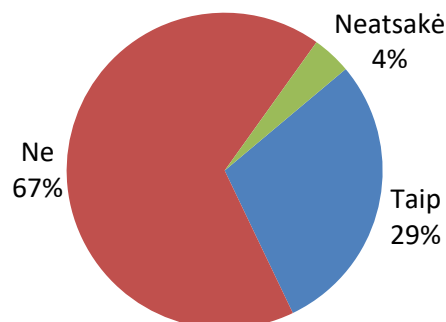
Lietuvos gyventojai dažniau nurodė dvi prielaidas, kurios juos galėtų paskatinti pradėti naudotis kvalifikuotu elektroniniu parašu (arba paskatintų jį naudoti dažniau, nei dabar): jei būtų daugiau informacijos apie tokio parašo naudą (39 proc.) bei daugiau informacijos apie elektroninio parašo patikimumą ir teisinę galią (32 proc.). Kitos dvi rečiau paminėtos prielaidos: jei būtų daugiau viešųjų paslaugų, kurias galėtų gauti elektroniniu būdu (18 proc.), ir jei būtų daugiau privačiojo sektoriaus paslaugų, kurias galėtų gauti elektroniniu būdu (14 proc.) (18 pav.).

18 pav. **Priemonės, kurios paskatintų Lietuvos gyventojus naudotis kvalifikuotu elektroniniu parašu.**

Šaltinis: RRT

Kaip parodė 2018 m. kovo mėnesį vykusią apklausą, trys iš dešimties (29 proc.) suaugusių respondentų žino, kad asmens tapatybės kortelės, kurios išduotos nuo 2009 metų, galima naudoti pasirašymui kvalifikuotu elektroniniu parašu, du trečdaliai (67 proc.) apklaustų gyventojų atsakė, kad jie apie tai nežino, o 4 proc. respondentų neatsakė į šį klausimą.

19 pav. **Ar Lietuvos gyventojai žino, kad asmens tapatybės kortelėmis, kurios išduotos nuo 2009 metų, galima naudoti pasirašymui kvalifikuotu elektroniniu parašu.**

Šaltinis: RRT

IŠVADOS

Įsigaliojus eIDAS reglamentui, buvo sudaryta galimybė teikti 9 tipų kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas. 2017 metais Lietuvos paslaugų teikėjai, pasinaudoję naujomis galimybėmis, teikė 3 tipų kvalifikuotas patikimumo užtikrinimo paslaugas: kvalifikuotų elektroninio parašo bei elektroninio spaudo sertifikatų kūrimo paslaugas ir elektroninių laiko žymų kūrimo paslaugas. Kitų tipų kvalifikuotų patikimumo užtikrinimo paslaugų 2017 metais Lietuvoje teikta nebuvo.

Nors, sprendžiant iš apklausų rezultatų, kvalifikuoto elektroninio parašo sertifikatų naudojimas Lietuvoje auga, tačiau vis dar daug apklaustų Lietuvos gyventojų kvalifikuotu elektroniniu parašu nesinaudoja (82 proc. apklaustųjų) arba apie jį visai nežino (35 proc. apklaustųjų). Pagrindinės dvi Lietuvos gyventojų įvardytos prielaidos, kurios galėtų juos paskatinti pradėti naudotis kvalifikuotu elektroniniu parašu (arba paskatintų jį naudoti dažniau, nei dabar), yra šios:

1. jei būtų daugiau informacijos apie tokio parašo naudą;
2. jei būtų daugiau informacijos apie elektroninio parašo patikimumą ir teisinę galią.

Tik nedidelė dalis apklaustų Lietuvos gyventojų (29 proc.) žino, kad asmens tapatybės kortelės, kurios išduotos nuo 2009 metų, galima naudoti pasirašymui kvalifikuotu elektroniniu parašu, nors asmenų, turinčių tokias asmens tapatybės kortelės su galiojančiais kvalifikuotais elektroninio parašo sertifikatais, Lietuvoje yra daugiau nei 600 000.

Tad siekiant paskatinti Lietuvos gyventojus naudotis patikimumo užtikrinimo paslaugomis, pagrindinis dėmesys turėtų būti skirtas elektroninio parašo naudos ir patikimumo užtikrinimo viešinimui ir patikimumo užtikrinimo paslaugų priežiūrai. Taip pat būtų tikslinga kuo plačiau viešinti galimybę elektroniniu parašu pasirašyti naudojantis valstybės išduodamomis priemonėmis – asmens tapatybės kortelėmis.